

Пам'яті вчителя

3 березня 2012 р. пішов з життя відомий історик професор Харківського університету Олександр Омелянович Кучер.

Олександр Омелянович народився 17 вересня 1923 р. у м. Пириятин Полтавської області в сім'ї службовців. В 1930 р. родина переїхала до Харкова, де в 1941 р. майбутній вчений закінчив середню школу № 6.

Через рік після початку Великої Вітчизняної війни, О.О. Кучер був призваний до лав Червоної Армії. Спочатку навчався в Київській школі пілотів (яка була евакуйованою до м. Абакан, Хакасія), а з

листопада 1942 р. став курсантом Іркутської школи авіамеханіків. З березня 1943 р. до кінця війни він – авіамеханік, повітряний стрілець – брав участь у бойових діях у складі 2-ї авіадивізії особливого призначення, дійшов до Берліна. У 1945 р. О. О. Кучер був нагороджений медаллю "За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр."

Майже півстоліття (з 1948 до 1995 р.) свого життя Олександр Омелянович був пов'язаний з історичним факультетом Харківського державного університету. Після демобілізації, у 1948 р. вступив на історичний факультет. Паралельно з навчанням (з 1950 по 1951 р.) працював старшим лаборантом Музею археології. У 1953 р. О. О. Кучер з відзнакою закінчив університет і вступив до аспірантури при кафедрі історії СРСР. Після її закінчення у 1956 р. залишився викладачем цієї ж кафедри. Цього року вийшла його перша наукова публікація. З 1957 по 1960 р. Олександр Омелянович працював на посаді старшого викладача, а з 1960 по 1976 р. – на посаді доцента.

Наукова робота викладачів кафедри історії СРСР у зазначений період здебільшого була зосереджена на дослідженні історії Жовтневої революції 1917 р., радянського будівництва, робітничого класу. Науковий інтерес О. О. Кучера зосередився на складних соціально-економічних та політичних процесах, які відбувалися в Україні у 1920-х рр. Олександр Омелянович почав займатися дослідженням відновлення промисловості України у 1920-х рр. Під науковим керівництвом проф. С. М. Королівського у 1958 р. О. О. Кучер захистив кандидатську дисертацію «Боротьба робітничого класу за відбудову важкої промисловості України (1923–1925 рр.)».

© Духопельников В. М., Куделко С. М., Посохов С. І, Сичова В. В.

У подальшому наукові інтереси Олександра Омеляновича були пов'язані з дослідженням воєнно-політичної історії України 1920-х рр., дослідженням історії Харкова та Харківського університету. Він – автор, співавтор, упорядник, редактор значної кількості праць, які присвячені історії нашого краю. Поряд із науковою та педагогічною діяльністю О. О. Кучер активно виступав у пресі, брав участь у підготовці до видання важливих археографічних збірок. Багато місця в його діяльності займало редагування. Так, наприклад, він став одним із редакторів навчального посібника для студентів-іноземців "Радянський Союз" (Харків, 1964 р.) – одного з перших подібних видань в країні. Неодноразово його запрошували виступити в якості рецензента: І. Л. Шерман, С. Ф. Найда, В. І. Гриценко "Советская историография истории СРСР" (Харків, 1976); "Невидимый фронт (Сб. документальных очерков и рассказов)" (Харків, 1987 р.).

У 1973 р., через 15 років після захисту кандидатської дисертації, Олександр Омелянович Кучер захистив докторську дисертацію на тему «Розгром озброєної внутрішньої контрреволюції на Україні у 1921–1923 роках». Вже пізніше, в період перебування та першій половині 1990-х рр., Олександр Омелянович переглянув деякі власні оцінки подій 20-х років ХХ ст., нарікав на обмеженість доступу радянських істориків до широкого кола джерел з даної проблематики.

З 1976 р. Олександр Омелянович Кучер очолив кафедру історії СРСР, у 1978 р. його затвердили у званні професора. Вісімнадцять років (до 1995 р.) О. О. Кучер працював завідувачем кафедри історії СРСР. Він керував кафедрою і на початку періоду незалежності України, в непростих умовах, коли постало питання про доцільність існування кафедри історії СРСР. Не без підтримки керівництва факультету та в цілому університету кафедра продовжила своє існування. Правда, двічі довелося її перейменувати: у 1991 р. – у кафедру «Історії народів Росії та Радянської держави», а в 1993 р. – у кафедру «Історії Росії» (так вона називається й до тепер).

Олександр Омелянович Кучер читав загальний курс історії СРСР, історії Росії ХІХ – поч. ХХ ст., численні спецкурси, в т.ч. «Історія народництва в Росії», керував науковим семінаром. Один з перших, у 1992 р., почав викладання своїх курсів та спецкурсів українською мовою. Лекції читав на високому науково-методичному рівні: завжди представляв план питань лекції (на дошці), на кожному занятті використовував для наочності історичну карту, статистичні данні та порівняльні таблиці. Його лекції високо оцінювалися студентами. У колективі викладачів та співробітників Олександр Омелянович користувався значним авторитетом та повагою.

Без перебільшень можна казати про наукову школу О. О. Кучера. Підготовку фахівців вищої кваліфікації Олександр Омелянович розпочав з 1970-х рр. Перші результати наукової діяльності в даному

напрямку стали очевидними у 1979 р., коли захистив кандидатську дисертацію його аспірант В. Ф. Чуркін. Загалом під науковим керівництвом О. О. Кучера було підготовлено 12 кандидатів наук: В. М. Духопельников (1980 р.), В. В. Тимофєєв (1983 р.), Н. С. Шаповалова (1984 р.), А. М. Авраменко (1985 р.), І. Г. Малинко (1985 р.), Т. І. Пікалова (1985 р.), А. В. Скоробогатов (1985 р.), Згурський Г. В. (1989 р.), Б. Г. Головко (1990 р.), Ю. П. Волосник (1993 р.), О. М. Ігнатуша (1993 р.), В. В. Сичова (1996 р.). Слід зазначити, що проблематика наукових досліджень його аспірантів була різноманітною: історія робітничого класу, дореволюційна аграрна історія, розвиток радянської промисловості, нова економічна політика, дореволюційний російський парламентаризм. Разом з тим, Олександр Омелянович ніколи не ставився до керівництва аспірантами формально. Він завжди багато читав різноманітної наукової літератури, спогадів, новітніх публікацій. Пропонував своїм аспірантам звернути увагу на ту чи іншу точку зору, рекомендував ознайомитися з певними публікаціями, не обмежуватися однобічним поглядом на проблему, аналізувати різні підходи. До того ж, його наукове керівництво характеризувалося вмінням підвести дисертанта до проблеми так делікатно, що у молодих науковців часто складалося враження їхньої самостійності, виникала впевненість у власних здібностях та наукових пошуках. До його педагогічних прийомів можна віднести невимушені бесіди з приводу концепції написання розділів дисертаційних досліджень, проблематики статей в наукових збірниках, участі в наукових конференціях, літні зустрічі з аспірантами вдома за чаєм із актуалізацією та аналізом спогадів видатних державних, політичних, громадських діячів Росії різних часів.

Олександр Омелянович навчав своїх аспірантів дослідницькому пошуку, науковому стилю. Він ретельно вчитував кожну статтю, навіть тези, робив зауваження, стилістичні правки. Разом із тим, не втомлювався повторювати: «Ви маєте писати доступно, логічно, щоб було зрозуміло навіть для учня 7-го класу». Він і сам писав так, щоб текст не викликав зайвих питань; давав читати свої наукові роботи не лише професорам, доцентам, але й аспірантам.

О. О. Кучер є автором близько 150 наукових, науково-популярних і навчально-методичних робіт. Був редактором республіканського наукового збірника «Вопросы истории СССР» (з 1992 р. – «Українського історичного збірника»), членом редакційної колегії «Вестника Харьковского университета» (серія «Історія») і редакційної колегії «Українського історичного журналу». Був членом спеціалізованої ради історичного факультету з захисту докторських і кандидатських дисертацій.

Олександр Омелянович Кучер брав активну участь у громадсько-політичному житті, очолював партійну організацію історичного факультету.

Після виходу на пенсію, за сімейними обставинами, у 1996 р. переїхав до Ізраїлю. Там він зацікавився історією Близького Сходу, взаєминами арабів та євреїв, в даному контексті аналізував проблеми аграрної та індустріальної цивілізацій, релігійні та політичні культури. До останнього дня свого життя, як справжній науковець, Олександр Омелянович цікавився політичними подіями в світі, особливо в Україні, історичними умовами та соціокультурними чинниками їх виникнення, новинками наукової літератури. Спілкуючись зі своїми друзями-науковцями, учнями, яких доля розкидала по різних країнах, він завжди обмінювався думками з приводу тих чи інших наукових проблем, завжди аргументував власну позицію.

Науковці та викладачі історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна ще не раз згадають добрим словом професора Олександра Омеляновича Кучера, вшановуючи пам'ять та оцінюючи його внесок в розвиток історичної науки та історичного факультету.

*Духопельников В. М., Куделко С. М.,
Посохов С. І., Сичова В. В.*